

Radiografia asocierilor fără personalitate juridică din perspectiva comparativă a codificărilor civile

Radiography of associations without legal personality from the comparative perspective of civil codifications

Cornelia Munteanu¹, Raluca Ștefania Lazăr²

Rezumat: Dacă dreptul la asociere prevăzut în Constituția României se referă la asociațiile cu scop nelucrative, forme asociative care nu urmăresc obținerea sau împărțirea de beneficii, ci scopuri politice, religioase sau culturale, fiind expresia libertății de gândire și o formă de exprimare, atunci orice formă asociativă cu scop lucrativ de drept privat este expresia atât a libertății contractuale a asociaților, cât și a libertății economice recunoscute de art. 45 din legea fundamentală. Nicio formă asociativă – indiferent de tipologia din care face parte – nu este impusă vreodată prin lege, crearea acestora depinzând exclusiv de voința asociaților. Societatea simplă și asocierea în participație sunt forme asociative lipsite de personalitate juridică, lucrative, făcând parte din categoria profesioniștilor. Sunt forme asociative suple – din perspectiva lipsei formalităților necesare constituirii lor, dar și complexe – din perspectiva raporturilor juridice pe care le generează atât între asociați, cât și față de terți.

Cuvinte-cheie: societate simplă, societate de facto, societate fictivă, asociere în participație

Abstract: If the right to association provided in the Romanian Constitution refers to non-profit associations, associative forms that do not seek to obtain or share benefits, but political, religious or cultural purposes, being the expression of freedom of thought and a form of expression, then any form of private law association that seek profit is the expression of both the contractual freedom of the associates and the economic freedom recognized by art. 45 of the fundamental law. No form of association - regardless of the typology of which it belongs - is ever imposed by law, their creation depending exclusively on the will of the members. The simple company and the joint venture are associative forms without legal personality, lucrative, belonging to the category of professionals. They are flexible associative forms - from the perspective of the lack of formalities necessary for their establishment, but also complex - from the perspective of the legal relations they generate both between the associates and towards third parties.

Keywords: simple company, de facto company, fictitious company, joint venture

¹ Conferențiar univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea Lucian Blaga din Sibiu,

² Asistent univ. dr. av. Facultatea de Drept, Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, e-mail: raluca.lazar@ulbsibiu.ro

1. Preliminarii – libertatea contractuală și libertatea economică

Codul civil, intrat în vigoare în 2011, reglementează *contractul de societate – tip*, act juridic este expresia atât a libertății contractuale a asociaților în a hotărî, *exempli gratia*, tipologia în care se încadrează persoana juridică, cât și a libertății economice, garantată de Constituția României (art. 45) în ceea ce privește accesul liber al persoanei la o activitate economică, liberă inițiativă și exercitarea acestora în condițiile legii.

Libertatea economică, sau așa cum este denumită de art. 16 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene³ „*libertatea de a desfășura o activitate comercială*” este recunoscută în dreptul Uniunii, în legislațiile și practicile naționale ca urmare a jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene, instanță care a identificat în considerentele hotărârilor pronunțate libertatea de a desfășura o activitate economică sau comercială⁴, libertatea contractuală, precum și libera concurență.

Această libertate, apărută odată cu cea de-a doua generație a drepturilor omului, se referă, în primul rând la dreptul de a iniția o activitate lucrativă, respectiv o „*activitate agricolă, industrială, comercială, desfășurată pentru obținerea unor bunuri sau servicii a căror valoare poate fi exprimată în bani (...) în scopul obținerii unui profit*”.⁵

Este importat, în mod incontestabil, să existe un număr mare de libertăți generale recunoscute și garantate de lege, expresia egalității dintre cetățenii statului fiind capacitatea oricăruia dintre ei să facă uz de ele. Deși libertatea economică ocupă un plan secund al existenței umane, cuprinzând libertatea inițiativei private, libertatea de a încheia contracte, atunci când ea se manifestă în capitalismul bazat pe piață liberă, contribuie și la consolidarea libertății politice,

³ Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C303/1 din 14 decembrie 2007, disponibilă la : <https://eur-lex.europa.eu>, consultat la data de 11.04.2022.

⁴ „*Întrucât deși se garantează protecția dreptului de proprietate prin sistemul constituțional al fiecărui stat membru și se acordă garanții similare la exercitarea liberă a comerțului, muncii și altor activități profesionale, drepturile astfel garantate, departe de a părea prerogative absolute, trebuie apreciate în lumina funcției sociale a bunurilor și activităților apărute. Din această cauză, drepturile de această natură nu sunt garantate prin lege decât sub rezerva unor limitări prevăzute în funcție de interesul public. În cadrul ordinii juridice comunitare este, de asemenea, legitim ca aceste drepturi să fie supuse, în cazul în care este necesar, anumitor limitări justificate de obiectivele de interes general urmărite de Comunitate, cu condiția să nu se aducă atingere substanței acestor drepturi*”. Hotărârea CJUE din 14 mai 1974, Cauza 4/73, J. Nold, Kohlen- și Baustoffgroßhandlung împotriva Comisiei Comunităților Europene, disponibilă la : <https://eur-lex.europa.eu>, consultat la data de 10.04.2022.

⁵ Pentru amănunte, a se vedea I. Muraru, E. S. Tănăsescu (coord.), *Constituția României. Comentariu pe articole*, ed. a II-a, Editura C.H. Beck, București, 2008, pp. 460 și urm. Așa cum s-a remarcat, istoria umanității este istoria luptei pentru drepturile omului. Acestea din urmă au pătruns mai târziu în sfera economică, fiind rezultatul unui lung proces de evoluție în acest domeniu. A se vedea Gh. Iancu, *Drept constituțional și instituții politice*, ed. a III-a, Editura C.H. Beck, București, 2014, p. 269.

fiind, în plus, o condiție fundamentală pentru dezvoltarea economiei și a existenței concurenței.⁶

Curtea Constituțională a României a arătat în jurisprudența sa referitoare la art. 40 din Constituție privind *dreptul la asociere* că acesta se referă la asociațiile cu scop nelucrative, care nu urmăresc obținerea sau împărțirea de beneficii, ci scopuri politice, religioase sau culturale și care materializează juridic libertatea de gândire și de exprimare, temeiul constituirii lor nefiind un contract de societate, ci libertatea de asociere.⁷

În ceea ce privește formele asociative cu scop lucrativ de drept privat⁸, cu sau fără personalitate juridică - *societatea simplă, asocierea în participație, societatea reglementată de Legea nr. 31/1900, societatea agricolă, societatea cooperatistă* – acestea sunt și rămân sub incidența art. 45 din Constituție privind libertatea economică. Potrivit jurisprudenței instanței de contencios constituțional, aceasta garantează accesul liber al persoanei la o activitate economică, dar exercitarea sa trebuie să se realizeze în condițiile legii. Așadar, deși principiul libertății economice este un drept absolut al persoanei, exercitarea sa nu poate fi absolută, fiind condiționată de respectarea limitelor stabilite de lege, limite ce urmăresc asigurarea unei anumite discipline economice ori protejarea unor interese generale, precum și asigurarea respectării drepturilor și intereselor legitime ale celorlalte persoane.⁹

Subliniem faptul că nicio formă asociativă – indiferent de tipologia din care face parte – nu este impusă vreodată prin lege, crearea acestora depinzând exclusiv de voința asociaților, voință care se materializează prin acte juridice, având denumiri diferite, cum ar fi: *contractul de societate* (reglementat de Codul civil în cazul asocierilor cu scop lucrativ), *actul constitutiv* (prevăzut de O.G. nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații), sau *acordul de asociere* (stipulat în Legea nr. 196/2018

⁶ A se vedea L. Balcerowicz, *Libertate și dezvoltare. Economia pieței libere*, Editura Compania, București, 2001, p. 19 și urm. Nu putem să nu menționăm și faptul că tendința contemporană care marchează libertatea economică este caracterizată de procesul integraționist, iar agenții principali ai acestei conchiste sunt marile firme multinaționale, grupurile sau concernele industriale și financiare. Așa cum s-a remarcat „*niciodată lumea nu a fost dominată de atât de puțini și atât de puternici stăpâni, conduși de fenomenul de concentrare al capitalurilor și al noilor tehnologii*” (T. Brăilean, *Noua economie. Sfârșitul certitudinilor*, Editura Institutul European, Iași, 2001, p. 43).

⁷ Curtea Constituțională, *Decizia nr. 218 din 2 aprilie 2015*, publicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 405 din 9 iunie 2015, paragraful 24.

⁸ În ceea ce privește caracterul de drept public sau privat al unei entități, în doctrină s-a conturat ideea potrivit căreia este determinantă în această privință este structura funcțională și atribuțiile pe care le exercită asocierea și nu calificarea dată de sistemul de drept intern care îi recunoaște existența juridică. Pentru amănunte C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, Vol. I. Drepturi și libertăți*, Editura C.H. Beck, București, 2005, pp. 816-818.

⁹ Curtea Constituțională, *Decizia nr. 162 din 8 februarie 2011*, publicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 272 din 19 aprilie 2011, *Decizia nr. 138 din 12 martie 2020*, publicată în M.Of. nr. 465 din 2 iunie 2020.

privind înființarea, organizarea și funcționarea asociațiilor de proprietari¹⁰ și administrarea condominiilor).

Dar tocmai temeiul sau izvorul contractual al oricărei forme asociative a fost cel care a generat în doctrină o dezbatere în ceea ce privește natura juridică a societății înzestrată cu personalitate juridică. S-a spus despre o astfel de societate cu personalitate juridică că ar avea o triplă natură: *contractuală*, pentru că reprezintă manifestarea de voință a asociaților care se materializează în contractul sau pactul societar, *instituțională* datorită reglementării date societății în sine și o natură *comercială* care derivă din natura de comerciant.¹¹

Contractul de societate prezintă trăsături speciale în rândul contractelor reglementate de Codul civil¹²: aportul asociaților și *affectio societatis*, acestea generând în toate cazurile o „entitate”, chiar și neînzestrată cu personalitate juridică.¹³

¹⁰ Asociația de proprietari a arătat încă de la începutul reglementării sale o configurație specială determinată de hotărârea de înființare care putea fi luată cu cel puțin jumătate plus unu din numărul proprietarilor apartamentelor și spațiilor cu altă destinație decât cea de locuință din cadrul unui condominiu. Astfel s-a născut o întrebare legitimă: există posibilitatea ca majoritatea prevăzută de lege să săvârșească un abuz de drept hotărând înființarea asociației față de proprietarii care nu votează (sau votează contra) constituirea acesteia? Curtea Constituțională a răspuns acestei întrebări și a arătat că nu se produce în acest caz nicio încălcare a principiului constituțional al liberei asocieri, consacrat de art. 40, alin. (1) din Constituție, „întrucât cerințele prevăzute de lege pentru înființarea asociației de proprietari sunt justificate de necesitatea asigurării condițiilor de funcționare normală a locuințelor din cadrul unei clădiri (...). Principiul constituțional al liberei asocieri nu este înfrânt prin instituirea unui *cворum legal*, necesar pentru înființarea asociației de proprietari, deoarece aceasta are atribuții în privința administrării clădirii în întregul ei, iar deciziile pe care le va lua trebuie să reflecte și să exprime voința tuturor proprietarilor de locuințe sau cel puțin a majorității proprietarilor”. Mai mult decât atât, Curtea a precizat faptul că în anumite situații „legiuitorul poate institui forme speciale de asociere ce urmăresc salvaguardarea unor interese de ordin general și care, din perspectiva scopurilor pe care le urmăresc, nu reprezintă în realitate modalități înscrise în conceptul de liberă asociere. Opțiunea asocierii are la bază convingerea că realizarea finalității dorite nu este posibilă decât ca urmare a acțiunii concertate a unei colectivități organizate. Cu toate acestea într-un stat de drept nu este posibilă convertirea dreptului de asociere, într-o obligație”. Curtea Constituțională, *Decizia nr. 83/2005*, publicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 360 din 27 aprilie 2005.

¹¹ Pentru alte detalii Al. Țiclea, M. Toma, *Noțiunea, natura juridică și funcțiile societății comerciale*, în *Dreptul*, nr. 6/1992, p. 20 și urm. Dintr-o altă perspectivă, teoria care statua natura contractuală a societății a fost criticată pe motiv că ar acorda o importanță nejustificată de mare voinței asociaților, lăsând în plan secund entitatea juridică creată ghidată de propriul interes și dotată cu voință juridică. Pentru amănunte, I.I. Bălan, *Natura juridică a societății comerciale*, în *Dreptul*, nr. 11/2000, pp. 35 și urm. De asemenea, O. Căpățână, *Societățile comerciale*, ed. a II-a, Editura Lumina Lex, București, 1996, p. 60.

¹² Pentru amănunte L. Stănculescu, *Dreptul contractelor civile. Doctrină și jurisprudență*, ed. a III-a rev. și ad., Editura Hamangiu, București, 2017, p. 253.

¹³ Din această perspectivă, rezultă că societatea generează atât raporturi între asociați – contractuale –, cât și raporturi juridice cu terții, caracterul contractual fiind cel prioritar. A se vedea I.E. Cadariu-Lungu, *Contractul de societate conform noului Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2014, pp. 1-4.

2. Societatea civilă versus societatea simplă

Pornind de la art. 1491 și urm. din Vechiul Cod civil, „societatea civilă” a fost definită ca fiind „un contract prin care două sau mai multe persoane fizice sau juridice se obligă, fiecare față de cealaltă să pună în comun aportul lor material și (sau) de muncă, spre a constitui un fond și pentru a desfășura împreună o activitate în vederea atingerii unui scop patrimonial comun, foloasele sau pierderile fiind împărțite între ele”.¹⁴

Această formă asociativă se diferenția de „ruda” sa – societatea comercială – în mod esențial prin aceea că nu-i era recunoscută personalitatea juridică, fiind constituită pentru săvârșirea de activități civile și nu îndeplinirea de acte de comerț.¹⁵

Să nu uităm că până la abrogarea Codului comercial sensul noțiunii de „comerț” era dat de dispozițiile art. 3 din acest act normativ cu denumirea marginală „despre faptele de comerț”, în această noțiune fiind cuprinse totalitatea operațiunilor de producere a mărfurilor, de interpunere în schimb și circulație a bunurilor, executarea de lucrări și prestarea de servicii¹⁶.

Astfel, dacă societatea civilă se constituia concomitent cu încheierea contractului de societate, în cazul societăților comerciale, încheierea actului constitutiv nu a fost și nici nu este suficientă pentru dobândirea calității de subiect de drept.¹⁷

¹⁴ Pentru amănunte F. Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, Editura Universul Juridic, București, 2001, p. 417, precum și C. Toader, *Drept civil. Contracte speciale*, ed. a III-a, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 283 și urm.

¹⁵ A se vedea D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparațiune cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, t. IX, ed. a II-a, Editura Tipografiei Ziarului „Curierul Judiciar”, București, 1910, p. 449 și urm.

¹⁶ În contemporaneitate, terminologia specifică actelor și faptelor specifice activității comerciale este prevăzută de art. 8 alin. (2) din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, conform căruia: „în toate actele normative în vigoare, expresiile «acte de comerț», respectiv «fapte de comerț» se înlocuiesc cu expresia «activități de producție, comerț sau prestări de servicii»”. Din analiza comparativă legislativă rezultă că nu s-au produs schimbări semnificative deoarece și în reglementarea Codului comercial, prin „fapte de comerț” se înțelegea, de asemenea, activități de producție, de prestări de servicii, de executare de lucrări și de interpunere în schimbul și circulația bunurilor. Ce s-a modificat totuși? Sensul economic al noțiunii de comerț, acela de interpunere în schimb și circulație a mărfurilor, adică operațiunile de cumpărare în scop de revânzare a bunurilor sau de vânzare după ce au fost cumpărate cu acest scop. S-a arătat că deși legiuitorul a omis să menționeze operațiunile de executare de lucrări, pe baza principiului aplicării legii prin analogie, și acestea vor fi asimilate operațiunilor comerciale. În acest context, dreptul comercial a fost definit ca fiind „ansamblul normelor juridice de drept privat care sunt aplicabile raporturilor juridice izvorâte din activitățile de producție, comerț, prestări de servicii și executarea de lucrări, precum și raporturilor juridice la care participă profesioniștii care au calitatea de comerciant”. Pentru amănunte, S.D. Cârpenaru, *Tratat de drept comercial român*, ed. a IV-a, act., Editura Universul Juridic, București, 2014, pp. 11-12, precum și S. Angheni, M. Volonciu, C. Stoica, *Drept comercial*, ed. a IV-a, Editura C.H. Beck, București, 2008, pp. 1-2.

¹⁷ Gh. Gheorghiu, D. Clocotici, *Delimitarea actelor de drept civil față de actele juridice cu caracter comercial (II)*, în *Revista de drept comercial*, nr. 7-8/1998, p. 38 și urm.

Chiar dacă o societate comercială putea săvârși cu titlu ocazional activități civile, dacă erau în legătură cu obiectul său de activitate comercial, o societate civilă nu putea desfășura în fapt, activități comerciale cu titlul de obișnuință, fără a se transforma în *societate comercială creată de fapt*. Dintr-o altă perspectivă, doctrina a arătat și că acest contract de societate civilă a creat o comunitate de interese, o indiviziune patrimonială specifică, asemănătoare cu indiviziunea succesorală (art. 1530 din Vechiul Cod civil), dar diferită de aceasta ca urmare a scopului specific căruia îi era afectat patrimoniul societății, adică *affectio societatis* și care presupunea proprietatea comună pe cote-părți a asociaților asupra universalității și asupra fiecărui bun din universalitate.¹⁸

Una dintre aplicațiile societății civile – în configurația vechii codificări civile – se regăsea în cazul societăților agricole. Aceste forme asociative nu aveau caracter comercial și deci nu putea săvârși acte sau fapte de comerț, fiindu-le aplicabile normele de drept comun pentru societățile civile, chiar dacă în obiectul de activitate erau prevăzute activități precum prelucrarea și valorificarea produselor agricole.¹⁹

Legiuitorul modern a abandonat terminologia celui de la 1864, precizând în mod expres faptul că în cuprinsul actelor normative aplicabile la data intrării în vigoare a Noului Cod civil referirile la „*societatea civilă fără personalitate juridică*” se consideră a fi făcute la „*societatea simplă*”, iar referirile la „*societatea civilă cu personalitate juridică*” se consideră a fi făcute la „*societatea cu personalitate juridică*” (art. 7 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil).

Din acest punct de vedere, se poate considera, că sub raport terminologic, s-a realizat o unificare – benefică, în principiu – a denumirilor diferitelor forme de societăți. Din sistematizarea textelor legale rezultă că există în dreptul privat român există trei tipuri de societăți, toate având dreptul comun în reglementarea referitoare la contractul de societate: *societatea simplă*, *societatea comercială* și *societatea cu personalitate juridică*, *alta decât societate comercială*.²⁰

Așadar, Noul Cod civil, folosind în art. 1888 criteriul distinctiv al formei juridice, precizează societățile *simple* și în *participație*, ca forme asociative lipsite de personalitate juridică și societățile *în nume colectiv*, *în comandită simplă*, *cu răspundere limitată*, *pe acțiuni*, *în comandită pe acțiuni*, *cooperative*, *alte tipuri de societate*, toate acestea din urmă fiind forme asociative cu personalitate juridică.

¹⁸ A se vedea S.D. Cărpenaru, C. Predoiu, S. David, Gh. Piperea, *Societățile comerciale. Reglementare, doctrină, jurisprudență*, Editura All Beck, București, 2002, p. 29. De asemenea, E. Safta-Romano, *Unele aspecte mai importante ale contractului de societate civilă*, în *Dreptul*, nr. 2/1992, pp. 26 și urm.

¹⁹ Pentru amănunte Al. Țiclea, N. Băbeanu, *Constituirea asociațiilor familiale agricole*, în *Revista de drept comercial*, nr. 9/2004, pp. 31 și urm.

²⁰ A se vedea Gh. Piperea, *Societatea simplă: contract și entitate colectivă fără personalitate juridică*, în L. Bercea, R. Bufan, R.N. Catană, (coord.), *Dreptul comercial la confluența a două coduri*, Editura Universul Juridic, București, 2013, pp. 13-15.

Care este dreptul comun în materia societăților, atunci? Dacă ar fi să luăm preciza-rea legiuitorului, la o primă citire a art. 1887 Noul C.civ. ar rezulta că toată reglementarea din acest act normativ cu privire la contractul de societate ar constitui dreptul comun în materia societății – chiar și înzestrate cu personalitate juridică. Așadar, așa cum s-a arătat în doctrină, aplicarea textului menționat ar putea genera confuzii, pentru că formă asociativă numită, de exemplu „societate pe acțiuni” va fi percepută ca o *societate comercială*, și nu o societate cu personalitate juridică reglementată de Codul civil. Deci, pentru evitarea oricăror posibile confuzii, dreptul comun în materie de societăți nu este întreaga reglementare din Codul civil cu privire la societate, ci doar reglementarea privitoare la *societatea simplă*, la care se adaugă anumite referiri generice la contract și la faptul dobândirii personalității juridice, ca opțiune a asociaților. Mai mult decât atât, nu se pot constitui societăți cu personalitate juridică doar în baza dispozițiilor Codului civil, toate aceste forme asociative fiind reglementate în legi speciale.²¹

Ca orice altă formă asociativă, *societatea simplă* are la bază *contractul de societate* definit de art. 1881 alin. (1) Noul Cod civil ca fiind contractul prin „care două sau mai multe persoane se obligă reciproc să coopereze pentru desfășurarea unei activități și să contribuie la aceasta prin aporturi bănești, în bunuri, în cunoștințe specifice sau prestații, cu scopul de a împărți beneficiile sau de a se folosi de economia ce ar putea rezulta. Fiecare asociat contribuie la suportarea pierderilor proporțional cu participarea la distribuția beneficiului, dacă prin contract nu s-a stabilit altfel.”

Din definiția legală rezultă nota distinctivă a contractului de societate, specificitatea sa rezultând din reglementarea obligației de a contribui cu un aport la asociere, obligației de cooperare în vederea atingerii scopului asocierii – *affectio societatis*²² – și obligației de a contribui la suportarea pierderilor.

Tot din definiția legală rezultă și că *societatea unipersonală*²³ va rămâne reglementată de dispozițiile Legii nr. 31/1990 privind societățile – republicată - în

²¹ Gh. Piperea, *op. cit.*, p. 15. De asemenea, pentru detalii cu privire la personalitatea juridică a se vedea O. Ungureanu, C. Munteanu, *Drept civil. Persoanele în reglementarea noului Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2013, pp. 315 și urm.

²² ÎCCJ a statuat că, în conformitate cu prevederile art. 222 din Legea nr. 31/1990, „în cazul societăților de persoane și a societăților mixte, ce îmbină trăsăturile societăților de persoane cu cele ale societăților de capitaluri, problema încrederii reciproce și a conlucrării asociaților, în vederea exercitării în comun a activităților statutare, se pune mai accentuat decât în cazul altor forme de societăți. Astfel că *affectio societatis* este o condiție de fond a contractului de societate” (ÎCCJ, sec. a II-a civ., dec. nr. 3328 /2013, la: www.scj.ro).

De asemenea, ÎCCJ a arătat că „gravele neînțelegeri dintre asociați – concretizate în numărul mare de litigii comerciale și penale existente între părți – au condus la dispariția lui «*affectio societatis*», respectiv a intenției de a conlucra în vederea atingerii unui scop lucrativ comun și care fac imposibilă continuarea activității societății. Culpă unuia sau altuia dintre asociați în generarea acestor neînțelegeri este lipsită de relevanță, important fiind doar efectul disensiunilor, respectiv împiedicarea funcționării societății. (ÎCCJ, sec.a II-a civ., dec. nr. 256 /2008, la: www.scj.ro).

²³ Societatea unipersonală cu răspundere limitată este o formă societară care a împrumutat de la societățile de persoane, caracterul *intuitu personae*, iar de la societățile de

mod evident, actul constitutiv fiind în cazul său un act unilateral. În ce măsură, mai există *affectio societatis*?

În doctrina s-a precizat că în cazul acestei forme societare, ar fi greșit să se considere că acest element nu există, ci din contră *affectio societatis* rămâne o condiție de valabilitate a statutului, ca act juridic unilateral, diferența regăsindu-se doar în modalitatea sa de exteriorizare. Astfel că în cazul societății cu răspundere limitată cu asociat unic *affectio societatis* reprezintă intenția acestuia din urmă de a constitui o societate cu personalitate juridică și de a desfășura o activitate comercială de sine stătătoare, cu intenția de obține venituri pentru societate și pentru sine, iar „nu cu un scop de simulare”.²⁴

Societatea simplă chiar și lipsită de personalitate juridică este un profesionist pentru că exploatează o întreprindere, în sensul art. 3 din Noul Cod civil, și are un scop *lucrative* concretizat în obținerea *beneficiilor și economiilor* prin desfășurarea activității în comun.

Din interpretarea coroborată a art. 1882 alin. (3) și art. 1883 din Noul Cod civil rezultă că una dintre condițiile specifice de valabilitate ale contractului de societate se referă la aportul necesar constituirii oricărei forme asociative. Astfel, în cazul unei societăți fără personalitate juridică, aporturile devin coproprietatea asociaților, cu excepția cazului în care aceștia au hotărât trecerea bunurilor în folosința comună. În cazul aportului unor bunuri imobile sau, după caz, al altor drepturi reale imobiliare, contractul se încheie în formă autentică, transferul

capitaluri, răspundere limitată la aportul adus la capitalul social și împărțirea acestuia în părți sociale. Societatea cu răspundere limitată cu asociat unic a fost reglementată inițial prin Directiva 89/667/EEC, publicată în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene, L 395 din 21 decembrie 1989, abrogată între timp prin Directiva 2009/102/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 în materie de drept al societăților comerciale privind societățile comerciale cu răspundere limitată cu asociat unic (publicată în Jurnalul Oficial al Comunității Europene L 258, din 1 octombrie 2009, pp. 20–25). Inițial, acest tip de societate se forma indirect, sau deviat, pe parcursul existenței unei societăți, prin reunirea tuturor părților sociale în mâna unei singure persoane, ulterior fiind însă reglementată și posibilitatea constituirii ei în această formă originară. Referitor la denumirea acestui tip de societate directiva folosește termenul generic de „*single-member company*”, deși termenul francez „E.U.R.L.”, respectiv „întreprindere unipersonală cu răspundere limitată” este incontestabil mai practic în a delimita individul de *societate*, acordându-i acesteia din urmă o completă autonomie juridică, patrimonială. Pentru amănunte, J.-J. Daigre, *La société unipersonnelle en droit français*, Revue internationale de droit comparé, Vol. 42 N°2, Avril-juin 1990, Etudes de droit contemporain, p. 670. Azi, forma societății cu răspundere limitată cu asociat unic își găsește reglementarea în art. 5 alin. (2) din Legea nr. 31/1990 privind societățile, republicată, fiind eliminată interdicția existentă înainte de 2020 pentru o persoană fizică sau juridică de a fi asociat unic într-o singură societate comercială de tip SRL.

²⁴ L. Săuleanu, *Societatea cu răspundere limitată cu asociat unic*, în Revista Română de Dreptul Afacerilor nr. 1/2011, pp. 13-32., De asemenea, I. Voica, *Aspecte privind reglementarea întreprinderii unipersonale cu răspundere limitată (L`EURL) în dreptul francez*, în Revista de Drept Comercial, nr. 10/2006, p. 59.

drepturilor asupra bunurilor aportate fiind supus formelor de publicitate prevăzute de lege.

Aportul reprezintă valoarea patrimonială cu care orice asociat convine, prin contractul de societate, dar și prin subscripții ulterioare, să contribuie la desfășurarea activității specifice societății. Aportul desemnează atât obligația pe care și-o asumă un asociat, dar și executarea ei propriu-zisă, respectiv obligația de a contribui la formarea patrimoniului de afecțiune. Așadar, printre caracteristicile generale ale aportului se numără și obligativitatea acestuia.²⁵

Conform opiniilor exprimate în doctrina veche pot constitui aport *toate lucrurile*, corporale sau incorporale care sunt susceptibile de a fi apropiate persoanei prin intermediul dreptului de proprietate privată și, de asemenea, *orice muncă a omului, corporală sau intelectuală*, înțelegându-se prin aceasta *toate calitățile fizice, intelectuale, sau morale care pot avea o explicațiune folositoare*. Poate face obiectul unui aport în societate un brevet de invenție, un fond de comerț, un procedeu industrial, dreptul de a publica exclusiv o lucrare, o clientelă, un nume, bunurile viitoare, sau creditul comercial al unei persoane.²⁶

În aceeași măsură poate constitui aport și *aducerea unui lucru, în societate, pentru folosința lui*, urmând ca la încetarea societății, asociatul să ceară restituirea în natură a lucrului datorită faptului că dreptul de folosință a încetat²⁷, teza aceasta regăsindu-se și în conținutul art. 1883 alin. 1 Noul Codul civil.

Dreptul francez statuează faptul că fiecare dintre asociați este debitorul societății pentru tot ce s-a obligat față de aceasta.²⁸ Oricare ar fi natura aportului la care asociații s-au obligat, răspunderea pentru neîndeplinirea obligațiilor privind constituirea acestuia este una contractuală, existând posibilitatea ca actul constitutiv sau contractul de societate să stipuleze și o clauză penală, prin care să fie stabilit anticipat cuantumul daunelor interese datorate de către asociat în cazul neexecutării obligației principale sau a executării necorespunzătoare ori cu întârziere a acesteia.²⁹

²⁵ De asemenea, aporturile trebuie să fie reale, bunul care face obiectul aportului trebuind să prezinte la data efectuării o valoare economică reală, evaluabilă în bani, și care să aducă o creștere reală a valorii patrimoniului social. În acest sens, I. Băcanu, *Capitalul social al societăților comerciale*, Editura Lumina Lex, București, 1999, p. 35 și urm., V. Pătulea, *Patrimoniul societăților comerciale*, în *Dreptul*, nr. 12/1995, p. 3 și urm.

²⁶ A se vedea C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat cu articolul corespunzător francez, italian și belgian. Cu doctrina franceză și română și jurisprudența de la 1868-1927*, vol. IX, Editura Librăriei „Universală” ALEALAY & Co., București, 1934, pp. 148 și urm.

²⁷ În acest caz, pierirea fortuită a lucrului stinge obligația de restituire, asociatul proprietar fiind cel care suportă riscurile. A se vedea D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparațiune cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, Tomul IX, ed. a II-a, Editura Tipografiei Ziarului „Curierul Judiciar”, București, 1910, pp. 489 și urm.

²⁸ *Code de commerce, 101^e edition, Avec annotations de jurisprudence et bibliographie par N. Rontchevsky*, Edition Dalloz, Paris, 2006, p. 2391.

²⁹ A se vedea S. Angheni, *Clauza penală în dreptul civil și comercial*, Editura Oscar Print, București, 1996, p. 15.

Potrivit dispozițiilor menționate (art. 1883 Noul C.Civ.) în cazul *societății simple* aporturile devin coproprietate asociaților, afară de cazul în care aceștia au convenit, în mod expres, că vor trece în folosința lor comună.

Astfel, în cazul societății simple suntem în prezența unui *patrimoniu de afecțiune* reunit într-o coproprietate a asociaților. Acest patrimoniu reprezintă o formă de diviziune patrimonială, conform art. 31 alin. (2) Noul C.civ. și de separare a creditorilor în contextul dat de art. 2324 alin. (3) și alin. (4) din același act normativ. În aceea ordine de idei, art. 1920 Noul C.civ. creează un „*beneficiu de discuțiune*” care oprește concursul dintre creditorii personali ai fiecăruia dintre asociați și creditorii societății civile.³⁰

Un alt element specific contractului de societate este în partajarea riscurilor inerente desfășurării activității lucrative, partajare care se face, în principiu, proporțional cu participarea la distribuția beneficiilor. Spunem „în principiu” pentru că asociații care au contribuții în industrie sunt scutiți de la participarea la pierderi, dacă aceste pierderi sunt mai mici sau egale cu valoarea contribuțiilor lor în industrie și dacă această scutire a fost prevăzută expres în contractul de societate (art. 1902 alin. (2) Noul C.civ.).

Legiuitorul prevede expres faptul că orice clauză prin care un asociat este exclus de la împărțirea beneficiilor sau de la participarea la pierderi este considerată nescrisă (art. 1902 alin. 5 Noul C.civ.). Așadar, deși principiul libertății contractuale nu împiedică asociații să stabilească în actul constitutiv propriul algoritm de încasare al beneficiilor sau de participare la pierderi, instanța va putea constata și sancționa orice dezechilibru generat de o clauză leonină³¹.

³⁰ Conform dispozițiilor legale, „*creditorii ale căror creanțe s-au născut în legătură cu o anumită diviziune a patrimoniului, autorizată de lege, trebuie să urmărească mai întâi bunurile care fac obiectul acelei mase patrimoniale. Dacă acestea nu sunt suficiente pentru satisfacerea creanțelor, pot fi urmărite și celelalte bunuri ale debitorului. Bunurile care fac obiectul unei diviziuni a patrimoniului afectate exercițiului unei profesii autorizate de lege pot fi urmărite numai de creditorii ale căror creanțe s-au născut în legătură cu profesia respectivă. Acești creditori nu vor putea urmări celelalte bunuri ale debitorului.*” (art. 2324 alin. (3) și alin. (4) Noul C.civ.). De asemenea, „*în executarea obligațiilor față de creditorii societății, fiecare asociat răspunde cu propriile sale bunuri proporțional cu aportul său la patrimoniul social, numai în cazul în care creditorul social nu a putut fi îndestulat din bunurile comune ale asociaților. Creditorul personal al unui asociat, în măsura în care nu s-a putut îndestula din bunurile proprii ale acestuia, va putea cere, după caz, să se înapoieze sau să se despartă și să se atribuie debitorului său partea ce se cuvine acestuia din bunurile comune ale asociaților*” (art. 1920 Noul C.civ.).

³¹ În drept, clauza leonină este considerată a fi o prevedere contractuală prin care unuia dintre contractanți îi sunt atribuite drepturi vădit disproporționate prin raportarea la obligațiile pe care și le-a asumat. Termenul „leonin” derivă din sintagma latină „*partea leului*” și face aluzie la fabula în care leul care s-a asociat cu alte animale își rezervă cea mai bună parte din pradă. În noua codificare civilă, spre deosebire de vechea reglementare, a fost abandonată teza nulității acestei clauze. Așa cum prevede art. 1902 alin.5 din Codul civil, o astfel de stipulație contractuală este considerată nescrisă. Aceste dispoziții sunt completate de prevederile art. 1932 C.civ. potrivit cărora „nulitatea societății poate rezulta

În privința formei contractului de societate, Noul Cod civil statuează – în art. 1884 – că forma scrisă necesară constituirii unei societăți simple este cerută *ad probationem*. Așa cum rezultă și din art. 1890 din același act normativ, contractul nu este supus unor formalități speciale, cu excepția formei scrise sau a formei autentice în cazul în care aportul asociaților constă în bunuri imobile care se transferă din proprietate exclusivă în coproprietatea asociaților.

În doctrină s-a arătat că forma scrisă *ad probationem* este de fapt o formă scrisă *ad validitatem*, deoarece proba existenței societății simple trebuie făcută de fiecare dată. Motivul? Această asociere nu este publică și nu are personalitate juridică. Mai mult, faptul că legiuitorul scutește societatea de orice formalitate specială de valabilitate nu înseamnă că însăși societatea, ca entitate colectivă, „este scutită în abstracto de orice formalități de opozabilitate față de terți. În orice caz, societatea este supusă unor formalități de publicitate obișnuite în caz de coproprietate, încheierea actelor juridice prin mandatar, înregistrare fiscală, deschidere de cont bancar, reprezentare în justiție, etc.”³²

Contractul de asociere poate fi modificat chiar și în ceea ce privește schimbarea forma societății dintr-una lipsită de personalitate juridică într-una înzestrată cu capacitate juridică distinctă de cea a asociaților. De aceea s-a spus că lipsa personalității juridice este de natura *societății simple*, dar nu și esența ei.³³

Domeniul de aplicare al societății simple față de al societății comerciale este unul mai restrâns, *societatea simplă* manifestându-se sub forma societăților profesionale constituite în baza legilor speciale pentru exercitarea în comun a unor profesii liberale, cum ar fi, de exemplu: societatea profesional de avocați, reglementată de Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, societatea profesională de notari publici, fără personalitate juridică, reglementată de dispozițiile Legii nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale, societatea profesională de arhitecți, fără personalitate juridică, constituită în baza Legii nr. 184/2001 privind organizarea și exercitarea profesiei de arhitect, etc.³⁴

exclusiv din încălcarea dispozițiilor imperative ale prezentului capitol, stipulate sub sancțiunea nulității, sau din nesocotirea condițiilor generale de validitate a contractelor, dacă legea specială nu prevede altfel. Este considerată nescrisă orice clauza contractuală contrară unei dispoziții imperative din prezentul capitol a cărei încălcare nu e sancționată cu nulitatea societății”. Care este efectul acestei sancțiuni? Răspunsul nu poate fi decât că – în acest caz- fiecare asociat contribuie la suportarea pierderilor proporțional cu participarea la distribuția beneficiului (art. 1881 alin. (2) Noul C.civ.).

³² F.-A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, ed. I, rev., Editura C.H. Beck, 2012, p. 1480. De asemenea, C. Spasici, *Societățile simple versus formele vecine acestora: asociațiile și fundațiile*, Revista Universul Juridic, nr. 11/2021, pp. 22-33.

³³ A se vedea L. Stănculescu, *op. cit.*, p. 258.

³⁴ Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat republicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 210/28.03.2017; Legea nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale, republicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 237/19.03.2018; Legea nr. 184/2001 privind organizarea și exercitarea profesiei de arhitect, republicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 470/26.06.2014.

Societatea de facto și societatea fictivă

Societatea creată de fapt, societatea *de facto* se caracterizează și se diferențiază de celelalte forme asociative prin *imprecizia* sa. Asemănător însă asocierii în participațiune, societatea de fapt, poate să apară ca o societate ocultă, creată de persoane care, nedorind să îmbrace raporturile lor contractuale în forma unei societăți, cu sau fără personalitate juridică, acționează în aceeași modalitate ca asociații. Colaborarea lor se extinde și față de terți și relevă intenția lor de a împărți profiturile care ar rezulta din „afacerea” comună. Societatea de fapt se va revela în cadrul unui litigiu când persoana care justifică un interes probează existența acesteia, deși asociații nu avuseseră decât intenția unei simple colaborări.³⁵

În interpretarea art. 1873 din Codul civil francez, instanțele de judecată au statuat că dacă existența efectivă a unei societăți de fapt este condiționată de existența elementelor comune tuturor societăților – existența unor aporturi, intenția de împărți beneficiile și de a participa la pierderi, precum și *affectio societatis* – aparența unei societăți trebuie apreciată dintr-o perspectivă globală, independent de oricare dintre cele trei elemente. Adică participanții la această societate de fapt nu au drepturi sau obligații bine definite, unii față de alții, totul având la bază o solidaritate morală și un patrimoniu afectat.³⁶

Deși Vechiul Cod civil nu recunoștea *expresis verbis* societatea creată de fapt, nimic nu împiedica o persoană care justifica un interes să probeze existența unei astfel de forme asociative, respectiv să probeze comportamentul asociaților, respectiv *existența elementului affectio societatis*. Societățile create de fapt sunt societăți *involuntare*, deoarece ele nu rezultă dintr-o convenție, ci dintr-un comportament, dintr-o situație de fapt. Cel mai adesea acest gen de situații decurg din afaceri de ordin familial, din anumite situații juridice degenerative în care se află uneori o societate și din colaborări economice punctuale.³⁷

Logic, odată probată și constatată existența unei societăți de fapt – create în mod tacit – regimul juridic aplicabil nu ar fi putut fi altul decât cel reglementat pentru societatea civilă, sau societatea simplă.

Existența acestei societăți a fost admisă de către jurisprudență pentru a proteja interese terților de bună-credință și pentru a recunoaște în profitul acestora drepturi patrimoniale pe care altfel nu le-ar putea avea.³⁸

În Noul Cod civil, sunt asimilate societăților simple și societățile supuse condiției înmatriculării conform legii și rămase neînmatriculate, dar și societățile de fapt (art. 1893 C. civ.). Însă spre deosebire de societățile supuse înmatriculării, dar rămase neînmatriculate, societățile de fapt nu există în formă scrisă.

³⁵A se vedea, Gh. Piperea, *Societatea creată de fapt*, în *Juridica*, nr. 2/2000, pp. 66-67.

³⁶ *Code civil*, 108^e edition, Editura Dalloz, Paris, 2008, p. 2091.

³⁷A se vedea, Gh. Piperea, *op. cit.*, V. Stegărescu, *Societățile create de fapt*, în *Dreptul* nr. 3/2004, p. 51.

³⁸ Pentru amănunte V. Stegărescu, *Considerații generale cu privire la teoria aparenței. Aplicații practice*, în *Pandectele Române*, nr. 5/2006, p. 219 și urm.

În doctrină s-a precizat faptul că societatea *de facto* nu este întotdeauna o societate ocultă, exemplificându-se cu situația în care un soț contribuie la afacerea celuilalt soț, manifestându-se ca un asociat, fără însă ca această colaborare să fie consacrată printr-un contract de societate. În această situație dacă se probează – aportul, *affectio societatis* și participarea la beneficii și pierderi – suntem în prezența unei societăți de fapt, inexistența unui contract în formă scrisă nefiind de natură să înlăture posibilitatea existenței societății. De asemenea, un alt caz ar putea fi situația care rezultă ulterior dizolvării sau declarării nulității unei forme asociative cu personalitate juridică când foștii asociați continuă să facă afaceri împreună în continuitatea elementului *affectio societatis* inițial.³⁹

Grupul de societăți poate fi, de asemenea, asimilat unei societăți de fapt.

Acesta este un sistem societar prin care se înțelege un ansamblu durabil și stabil alcătuit din structuri asociative legate juridic prin relații, în temeiul cărora una dintre aceste structuri dobândește și exercită asupra celorlalte dominația sa, făcând să se manifeste o unitate de voință și un scop comun.⁴⁰

Așa cum s-a precizat *grupul* reprezintă o realitate juridică cu o geometrie variabilă, fiind în esență un *ansamblu* de societăți, cu un grad mai mare, sau mai mic de coerență, ansamblu care se prezintă ca o *realitate de fapt, fără personalitate juridică* și care are la bază *interesele comune ale componentelor grupului care afectează bunuri și prestează activități în vederea realizării scopului comun*.⁴¹

Pe de altă parte, caracterul ocult și voluntar este de esență *societății fictive*.

³⁹ F.-A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), *op. cit.*, p. 1482.

⁴⁰ A se vedea M. Toma, Al. Țiclea, *Sisteme societare comerciale*, în *Dreptul*, nr. 5-6/1993, p. 18. În doctrina franceză se susține că o recunoaștere a personalității juridice a grupului de societăți ar genera dificultăți, pentru că s-ar ajunge la o dublă personalitate juridică. O societate ar avea o personalitate proprie și o personalitate ca membră a grupului, ceea ce nu poate fi posibil. De asemenea recunoașterea grupului ca persoană juridică ar duce la negarea personalității fiecărei societăți membre, acestea apărând ca simple sucursale. I. Țiclea, *Grupurile de societăți în Franța*, în *Revista română de drept comercial*, nr. 6/2000, p. 61 și urm.

⁴¹ C. Gheorghe, *Structuri suprasocietare. Grupurile de societăți*, în *Revista de drept comercial*, nr. 3/2005, p. 61 și urm., M. Cozian, A. Viandier, F. Deboissy, *Droit de sociétés*, 20e Édition, Edition Litec, Paris, 2007, p. 638 și urm. Cea mai cunoscută configurație a acestei geometrii este *holdingul*. Mecanismul ales și destinat creării unui astfel de grup de societăți nu apare ca fiind neutru, nici din perspectiva dreptului fiscal și nici din perspectiva organizării și structurării sale. Este incontestabil faptul că, însăși prin natura sa, un grup de societăți este tentat să-și optimizeze regimul fiscal localizându-și profitul maxim, prin operațiunile comerciale dintre societățile grupului, acolo unde impozitul datorat este mai mic. Deși acest lucru nu este, în principiu, contrar dispozițiilor legale, totuși, conform unor opinii exprimate în doctrina franceză, tranzacțiile și operațiunile nefinanciare dintre societățile grupului trebuie făcute la preț normal, al pieței având în vedere o anumită etică în afaceri – „*certaine morale des affaires* sau *business ethics*”, după cum o numesc britanicii. Pentru alte aspecte, a se vedea H. Bardet, A. Charveriat, A. Beetschen, B. Gouthiere, *Les Holdings. Guide juridique et fiscal*, 4e édition, Editions Francis Lefebvre, Paris 2007, p. 73.

Dacă separația de patrimonii dintre asociat și entitatea colectivă este una dintre condițiile recunoașterii personalității juridice, când această demarcație este ștearsă suntem în prezența unei societăți fictive, fiind aplicabile dispozițiile legale referitoare la simulație.

Așadar, asociații încheie un act public și *mincinos* – *contractul de societate* – ascunzând sub masca sa un alt act secret și real, care poate fi un contract de împrumut cu dobândă, de muncă, de donație sau de vânzare, acesta fiind singurul care produce efecte între părți, dar care nu este opozabil terților.

Caracterul simulacru poate antama fie asupra naturii contractului de societate, fie asupra existenței contractului de societate în cazul așa-numitei *societăți de fațadă*.⁴²

Pornind de la regimul juridic al simulației, jurisprudența franceză a statuat că o societate fictivă este o societate nulă și inexistentă. Însă, nulitatea unei astfel de forme asociative nu își produce efectele retroactiv în cazul în care, înainte ca acest caracter „fictiv” să fie cunoscut de către terți, aceștia au contractat cu societatea deoarece nici asociații și nici societatea nu se pot prevala de vreo cauză de nulitate față de terți de bună-credință.⁴³

Neexistând delimitare între patrimoniul asociaților și cel al societății se naște, în mod legitim, întrebarea: cine va răspunde față de terți pentru neexecutarea culpabilă a obligațiilor societare? Conform art. 1922 Noul C.civ., chiar și asociații oculte răspund față de terți de bună-credință ca și ceilalți asociați.

Evident că în cazul acestei societăți, cerința formei scrise pentru proba existenței sale apare ca fiind excesivă, dar, dacă există un început de dovadă scrisă oricine justifică un interes va putea proba existența societății cu orice mijloc de probă.

Această posibilitate este binevenită pentru că societățile oculte sunt, de cele mai multe ori, ilegale, ascunzând scopuri în contradicție cu legea, morala sau interesul public.⁴⁴

3. Asocierea în participați (e)/(-une)

Înainte de intrarea în vigoare a Noului Cod civil, această formă asociativă era reglementată de art. 251 din Codul comercial care statua că „*asocierea în participațiune are loc atunci când un comerciant sau o societate comercială acordă*

⁴² Aceasta din urmă este, în principiu, frauduloasă și se manifestă prin constituirea unei societăți pe acțiuni cu caracter personal, sau de întreprinderi individuale sub forma de societăți a căror răspundere este limitată la capitalul subscris cu scopul vădit de sustrage patrimoniile asociaților de sub puterea de acțiune a creditorilor. Pentru amănunte F. Țuca, *Societatea comercială fictivă*, în Revista română de drept comercial, nr. 10/1996, pp. 110-123.

⁴³ *Chambre commerciale de la Cour de cassation*, 16.jun.1992, în „Recueil Dalloz”, 508 (2e esp), 1993, *Chambre commerciale de la Cour de cassation*, 22.jun.1999, în „Bulletin des arrêts des chambres civiles de la Cour de cassation”, IV, nr. 136, *apud Code civil*, 108e édition, Edition Dalloz, Paris, 2008, p. 2060 și p. 2078;

⁴⁴ F.-A. Baïas, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), *op. cit.*, p. 1507.

unea sau mai multor persoane sau societăți o participațiune în beneficii și pierderile uneia sau mai multor operațiuni sau chiar asupra întregului lor comerț”.

Aceasta a fost definită ca fiind un contract comercial prin care o parte denumită *asociat titular* sau *asociat administrator*, convine cu cealaltă parte denumită *asociat participant* să efectueze o operațiune, mai multe operațiuni, sau chiar întregul lor comerț împreună, ambele părți aducând un aport în bani, lucruri sau prestații necesare pentru desfășurarea activității ce constituie obiectul asocierii, asociatul titular tratând în nume propriu cu terții, dar în contul asociațiunii, cu scopul de a împărți cu asociatul participant profitul sau pierderile înregistrate, în conformitate cu cota de participare stabilită. Cu alte cuvinte, acest contract are, printre alte caracteristici, un caracter *intuitu personae* și *ocult*.⁴⁵

Cu o tușă fină în doctrină s-a arătat că deși acest caracter ocult este de natura societății în participațiune, în sensul că participarea cel puțin a unuia dintre parteneri este necunoscută terților, acesta nu este și de esența ei.⁴⁶ Într-adevăr, participarea a cel puțin unuia dintre partenerii asociației este ascunsă, necunoscută terților, asociatul administrator fiind cel care asigură reprezentarea societății, asumându-și astfel în exclusivitate activitatea comercială. Evident, acest lucru nu înseamnă că eventualele pierderi sau beneficii nu se împart între toți asociații. Cu toate acestea, nimic nu se opune ca asociatul reprezentant să decline în fața terților existența contractului de asociere. Uneori, această obligație, cunoscută în sistemul common-law sub sintagma „*duty of disclosure*”,⁴⁷ poate fi chiar prevăzută în contractul de asociere. Acest aspect demonstrează că *asocierea în participațiune* este „*un instrument util, nu numai pentru a ascunde identitatea asociaților sau a disimula o altă operațiune juridică, ci mai ales pentru a organiza într-o manieră suplă, pur contractuală, activități aferente unei operațiuni determinate și temporare*”.⁴⁸

Asocierea în participațiune nu are personalitate juridică, nefiind deci o ființă juri-dică distinctă de persoana asociaților. Așadar, fiecare asociat rămâne proprietarul bunurilor aduse ca aport în asociere, acest principiu supletiv fiind completat de cel al libertății contractuale fiind astfel permis asociaților să

⁴⁵ D. Mihai, *Asocierea în participațiune*, în *Juridica*, nr. 1/2000, p. 16, precum și I. Schiau, *Contractul de asociere în participațiune*, în *Revista de drept al afacerilor*, nr. 3/2004, pp. 75 și urm.

⁴⁶ S-a spus despre caracterul ocult al asocierii că, în realitate, nu este altceva decât avantaj de care asociații înțeleg sau nu să profite. Așadar, „*dacă în cazul unei societăți în nume colectiv administratorul trebuie să aducă la cunoștința terților cu care contractează existența societății în numele și pe seama căreia tratează, în cazul asocierii în participațiune aceasta rămâne secretă față de terți, iar asociatul contractează în numele său. Din această perspectivă, nu are nicio relevanță faptul că acest asociat ulterior va împărți eventualul profit al respectivei operațiuni comerciale cu asociatul său, conform clauzelor contractului de asociere în participațiune.*” A se vedea L. Săulean, *Asocierea în participațiune*, Editura Hamangiu, București, 2009, p. 4.

⁴⁷ Pentru amănunte R. Flannigan, *Joint Venture Theurgy*, în *Canadian Business Law Journal*, no.3/2013, pp. 368-395.

⁴⁸ A se vedea. R. N. Cătană, *Rolul justiției în funcționarea societăților comerciale*, Editura Lumina Lex, București, 2003, p. 23 și urm.

stabilească un regim de coproprietate indiviză, sau chiar să atribuie bunurile în proprietatea asociatului administrator care intră în raporturi juridice cu terții, urmând să se stabilească – în mod simetric - modalitatea de lichidare a societății la încetarea contractului.⁴⁹

În cadrul contractului de asociere, potrivit vechii codificări civile, clauza leonină este interzisă, contractul fiind lovit de nulitate absolută atunci când, la fel ca și în cazul societăților comerciale, un asociat este exclus de la beneficii sau de la participarea la pierderi sau aceasta din urmă este derizorie. Cu toate acestea, faptul că nu există clauză expresă cu privire la participarea la beneficii și pierderi a fiecărui asociat nu atrage sancțiunea nulității, ci prezumă intenția comună a părților de a împărți în mod egal beneficiile realizate.⁵⁰

În aplicarea și interpretarea dispozițiilor art. 251 din C.com raportat la art. 1513 din Vechiul Cod civil, jurisprudența a statuat faptul că nicio dispoziție legală nu impune împărțirea beneficiilor în mod egal sau participarea la pierderi în mod egal, întrucât s-ar încălca libertatea de voință a părților și s-ar nesocoti caracterul dispozitiv al normelor care reglementează această formă contractuală. De asemenea, sunt interzise clauzele leonine care îi favorizează pe unii asociați în detrimentul celorlalți întrucât s-ar încălca un alt principiu fundamental, respectiv cel al egalității părților în tratarea unei afaceri comerciale.⁵¹

Având în vedere neparticiparea unuia dintre asociați la operațiunile asocierii, contractele prevăd de obicei clauze prin care se asigură un control al asociatului pasiv asupra activității asociatului activ și a rezultatelor asocierii, clauze numite de *management* sau de *performanță* în baza cărora pierderile rezultate din greșeli decizionale sau de gestiune ale asociatului activ devin inopozabile asociatului pasiv, precum și clauze penale referitoare la plata cu întârziere a cotei-părți din beneficii de către asociatul activ.⁵²

⁴⁹ Pentru amănunte a se vedea M. Toma, Al. Țiclea, *Sisteme societare ... op.cit.*, p. 31, V. Rebreanu, *Asociațiunea în participațiune între tradiție și actualitate*, în Revista română de drept comercial, nr. 4 /1995, p. 112, I. Terța, *Asociația în participațiune. Reglementare. Noțiune. Jurisprudență. Comentariu critic*, în Revista română de drept comercial, nr. 10/1999, pp. 67-70.

⁵⁰ A se vedea N. Țândăreanu, *Contractul de asociere în participațiune*, în Dreptul, nr. 5/1995, p. 13 și urm., L. Săuleanu, *Regimul juridic al aporturilor în cadrul contractului de asociere în participare*, în Revista de drept comercial, nr. 2/2002, p. 199 și urm.

⁵¹ ÎCCJ, s.com., dec. nr. 2894/2003, potrivit căreia „clauza inserată în contractul de asociere în participațiune, prin care se stabilește în favoarea uneia dintre părți, dreptul la o cotă minimă fixă din profit, indiferent de profitul realizat, nu este o clauză leonină, lovită de nulitate, conform art. 1513 din C.civ, pentru că, în acest mod, partea nu și-a atribuit totalitatea câștigurilor și neparticiparea la pierderi”, sentință disponibilă la: <http://www.scj.ro>. De asemenea, potrivit instanței supreme, „este nul contractul prin care un asociat își stipulează totalitatea câștigurilor. Este nulă convenția prin care s-a stipulat ca unul sau mai mulți asociați să fie scutiți de a participa la pierderi.” ÎCCJ, sec.com, dec nr. 4100/2006, disponibilă la: <https://www.scj.ro>, site consultat la data de 16.05.2022.

⁵² R.N. Cătană, *op. cit.*, p. 27, G. Chifan, *Asociația în participație*, în Revista de drept comercial, nr. 2/2005, p. 35.

Încetarea asocierii are loc la termenul prevăzut, pentru oricare cauză de încetare a contractului, prin hotărârea asociaților, prin pierderea capacității de exercițiu a asociaților sau prin imposibilitatea de realizare a obiectului asocierii. Faza lichidării patrimoniului persoanei juridice nu se regăsește și nu se poate aplica asocierii în participațiune, întrucât bunurile nu au ieșit din patrimoniul asociaților.⁵³

Potrivit jurisprudenței, în cazul în care unul dintre asociați nu-și îndeplinește obligațiile asumate, cocontractantul are la dispoziție acțiunea în rezilierea contractului conform art. 1020 - 1021 din Vechiul Cod civil sau lichidarea asocierii pe cale amiabilă.⁵⁴

În esență, Noul Cod civil, păstrează definiția acestei forme asociative din vechea reglementare, redenumind-o însă ca „*asociere în participație*”. Aceasta este „*contractul prin care o persoană acordă uneia sau mai multor persoane o participație la beneficiile și pierderile uneia sau mai multor operațiuni pe care le întreprinde*” (art. 1949).

Lipsită de personalitate juridică și scutită de orice formalități de constituire, existența acestui tip de asociere se probează numai printr-un înscris (art. 1950 Noul C.civ.).

Asociația în participație este o societate ocultă („societate tăcută” – *stiellegesellschaft* – în dreptul german), necunoscută terților, ea fiind ușor adaptabilă la necesitățile de finanțare (de către participant) a unor oportunități de afaceri ale unui comerciant care nu dispune de fonduri, la construcțiile civile sau industriale pe terenuri proprietatea altor persoane decât constructorul (terenul fiind aport), la sprijinirea cu fonduri ori cu servicii de management de către societatea-mamă a societății-filială și invers ori pentru împrumuturi între societățile din cadrul grupului etc.⁵⁵

În ceea ce privește regimul aporturilor, Noul Cod civil stipulează că asociații rămân proprietarii bunurilor puse la dispoziția asociației, dar și că ei pot conveni – la fel ca și în cazul societății simple, ca bunurile aduse în asociere, precum și cele obținute în urma folosirii acestora să devină proprietatea comună (art. 1952 alin. (1) și alin. (2)).

De asemenea, așa cum rezultă din art. 1952 alin. (3) și alin. (4) Noul C.civ., bunurile puse la dispoziția asocierii pot trece, în tot sau în parte, în proprietatea unuia dintre asociați pentru realizarea obiectului asocierii, în condițiile convenite prin contract și cu respectarea formalităților de publicitate prevăzute de lege, urmând ca la momentul încetării asocierii aceste bunuri să revină asociatului.

Dacă între asociați raporturile se desfășoară conform clauzelor stipulate în contractul de societate, în raporturile juridice cu terții, asociații – chiar acționând pe contul asocierii – se angajează în nume propriu. Atunci când acționează în

⁵³ Pentru amănunte A. Horvath, *Modificări legislative aduse regimului juridic al asocierii în participațiune*, în Dreptul, nr. 3/2001, p. 57 și urm., M. Duțu, *Asocierea în participațiune*, în Juridica, nr. 1/2000, p. 16 și urm., precum și C. Ștefan, E. Casandra, *Asociația în participație*, în Revista de drept comercial, nr. 12/1998, p. 75 și urm.

⁵⁴ C.A. București, sec. a VI-a com., dec.com. nr. 164/30.03.2007 disponibilă la: <https://www.jurisprudenta.com> consultat la data de 08.04.2022.

⁵⁵ F.-A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), *op. cit.*, p. 1524.

această manieră asociații sunt ținute solidar față de terți de actele încheiate de oricare dintre ei (art. 1953 alin. (1) și alin. (2) Noul C.civ.), orice clauză care ar limita răspunderea asociaților față de terți fiind inopozabilă acestora din urmă.⁵⁶

Noul Cod civil consideră nescrisă clauza leonină⁵⁷ care, în mod particular în cazul asocierii în participațiune, ar stabili un nivel minim garantat de beneficii pentru unul sau unii dintre asociați (art. 1953 alin.5).

Dispoziția legală menționată este contrară jurisprudenței anterioare, jurisprudență potrivit căreia clauza inserată în contractul de asociere în participațiune, prin care se stabilește în favoarea uneia dintre părți, dreptul la o cotă minimă fixă din profit, indiferent de profitul realizat, nu este o clauză leonină, lovită de nulitate, conform art. 1513 C.civ, pentru că, în acest mod, partea nu și-a atribuit totalitatea câștigurilor și neparticiparea la pierderi.⁵⁸

Evoluția reglementărilor legale privind această formă asociativă provoacă ideea caracterului ocult, ascuns al asocierii în participație.

⁵⁶ În plus, ÎCCJ a hotărât că, întrucât contractul de asociere în participațiune privește constituirea unei societăți lipsită de personalitate juridică, având ca temei legal art. 251 și urm. C. com. (art. 1949 și urm. din NCC), calitatea de asociat într-o asociere în participațiune nu poate fi confundată cu calitatea de asociat într-o societate cu răspundere limitată. Prin urmare, în cazul asocierii în participațiune, nu poate fi dispusă sancțiunea excluderii asociatului, în temeiul art. 222 alin. (1) lit. a) din Legea nr. 31/1990, acest text legal referindu-se la contractul de societate, care nu are nicio legătură cu asocierea în participațiune. (ÎCCJ, s.com., dec nr. 132/2011 disponibilă la: <http://www.iccj.ro/> consultată la data de 20.05.2022). De asemenea, S. Golub, *Asocierea în participație - de la fiducia romană la struțo-cămila română...*, în Revista Romana de Drept al Afacerilor nr. 6/2020, pp. 83-114.

⁵⁷ În doctrină s-a arătat că, din perspectiva împărțirii beneficii lor și suportării pierderilor, contractul de societate poate stipula – atunci când este simulat – o *prelevare* minimă obligatorie din încasările societății. Evident că în acest caz lipsește *affectio societatis* și deci că nu suntem în fața unei forme asociative, ci, a unui contract de locațiune. Calificarea juridică de locațiune se va putea da însă numai dacă asocierea nu ascunde un scop ilicit. A se vedea Gh. Piperea, *op. cit.*, p. 16.

⁵⁸ ÎCCJ, dec. com., dec nr. 2894/2003, disponibilă la adresa: <https://www.scj.ro>, site consultat la data de 16.05.2022. De asemenea, aceeași instanță a statuat că regula „*tempus regit actum*”, evocată de textul art. 102 din Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, „are o sferă extinsă de aplicabilitate, privind nu numai valabilitatea contractului, ci și efectele sale, inclusiv executarea obligațiilor izvorâte din contract. Așadar, pentru orice chestiuni care țin de valabilitatea contractului, cât și de executarea acestuia sunt incidente regulile în vigoare la data încheierii sale, respectiv regimul juridic impus de C. civ. de la 1864 și de C. com – atunci când contractul de asociere în participațiune a fost încheiat anterior datei de 01.10.2011. Așa fiind, aspectele de regim juridic referitoare la validitatea clauzelor din contractul de asociere în participațiune, prin care un asociat și-ar stipula totalitatea câștigurilor sau ar fi scutit de participare la eventuale pierderi, care nu sunt reglementate prin normele prevăzute de art. 251-256 C. com., rezervate contractului de asociere în participațiune, urmează a fi supuse prevederilor art. 1513 C. civ. de la 1864, care reglementează obligațiile între asociații din cadrul contractului de societate.” (ÎCCJ, sec. a II-a civ., dec. nr. 1535/2017 disponibilă la: <https://www.scj.ro>, site consultat la data de 16.05.2022).

În ce măsură mai putem vorbi despre acesta dacă potrivit art. 125 alin. (2) din Noul Codul fiscal, în cadrul fiecărui asocieri fără personalitate juridică, constituită potrivit legii, asociații au obligația să încheie contracte de asociere în formă scrisă, la începerea activității? Sau dacă contractul de asociere trebuie să fie încheiat în formă scrisă *ad validitatem* pentru a fi operat în cartea funciară – atunci când se stipulează de către asociați un transfer al drepturilor reale?

Conform dispozițiilor Codului fiscal contractul de asociere va cuprinde clauze obligatorii referitoare, printre altele, la: părțile contractante, contribuția asociaților în bunuri și drepturi, cota procentuală de participare a fiecărui asociat la veniturile sau pierderile din cadrul asocierii corespunzătoare contribuției fiecăruia, desemnarea asociatului care să răspundă pentru îndeplinirea obligațiilor asociației față de autoritățile publice⁵⁹.

În loc de concluzii: care sunt elementele prin care societatea simplă se diferențiază de asocierea în participație?

Deși ambele forme asociative sunt lipsite de personalitate juridică proprie și deci de elementul constitutiv al patrimoniului social, în cazul societății simple, spre deosebire de societatea în participație, asociații își asumă obligația unui aport asupra căruia, în principiu, asociații devin coproprietari. În cazul asocierii în participație, asociații rămân, de regulă, proprietarii bunurilor puse la dispoziția asocierii (art. 1883 raportat la art. 1952 Noul C.civ.).

O altă diferență care se relevă din cuprinsul dispozițiilor legale este că dacă în cadrul asocierii în participație, asociații decid la momentul încheierii contractului de asociere care dintre ei este asociatul administrator (activ) și deci căruia dintre ei îi va reveni puterea de decizie și care dintre ei va interacționa, în principiu, cu terții, în cazul societății simple, puterea de decizie se manifestă în cadrul Adunării Generale a Asociaților (art. 1910 raportat la art. 1953 Noul C.civ.).

Dacă în cazul societății simple asociații se pot angaja atât în nume propriu, cât și în numele societății, asociații dintr-o asociere în participație se angajează în raporturi juridice față de terți numai în nume propriu. Mai departe, asociații în participație vor fi răspunde față de terți în solidar pentru executarea obligațiilor contractuale asumate de oricare dintre ei atunci când acționează în contul asocierii. Răspunderea acestora va fi una nelimitată. (art. 1920 alin. (1) raportat la art. 1953 alin. (3) și 4 Noul C.civ.).

Pe de altă parte, în cazul societății simple se creează o diviziune patrimonială în cadrul patrimoniului fiecărui asociat, diviziunea care va impune o

⁵⁹ Contractul de asociere se înregistrează la organul fiscal competent, în termen de 30 de zile de la data încheierii acestuia, organul fiscal putând să refuze înregistrarea acestuia, în cazul în care acesta nu cuprinde mențiunile obligatorii prevăzute Codul fiscal (art. 125 alin.5 C. fiscal). Înalta Curte de Casație și Justiție a hotărât că în cazul unei asocieri fără personalitate juridică, veniturile și cheltuielile înregistrate se atribuie fiecărui asociat, corespunzător cotei de participare în asociere (ÎCCJ, sec. cont.adm. fis., dec. nr. 3705 din 17 iunie 2021). În același sens, L. Săuleanu, *Elementele caracteristice ale asocierii în participație. Regimul fiscal*, în Revista de Științe Juridice nr. 1/2010, pp. 15-17.

anumită ordine între creditorii terți în ceea ce privește executarea silită a obligațiilor. Astfel asociații vor răspunde față de creditorii sociali pentru obligațiile societății simple cu bunurile constituite ca aport la societate, și, suplimentar, dacă creditorii sociali nu și-au îndeștulat creanța, cu bunurile proprii – proporțional cu aportul la societate (art. 1920 alin. (1) Noul C.civ.).

În final, putem observa că asocierea în participație prin natura sa nu creează premisele constituirii unei persoane juridice distincte, în timp ce, societatea simplă se va putea transforma ulterior, cu respectarea tuturor condițiilor prevăzute de lege, într-un subiect distinct de drept, înzestrat cu personalitate juridică. (art. 1892 alin. (2) din Noul C.civ.).

Conchidem arătând că deși din perspectiva lipsei formalităților necesare constituirii lor, ambele forme asociative care au făcut obiectul studiului nostru, sunt forme juridice suple, ele generează totuși raporturi juridice complexe atât între asociați, cât și între aceștia din urmă și terți cu care interacționează juridic.

Referințe

- Alexandresco D., *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparațiune cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, t.IX, ed. a II-a, Editura Tipografiei Ziarului „Curierul Judiciar”, București, 1910
- Alexandresco D., *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparațiune cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, Tomul IX, ed. a II-a, Editura Tipografiei Ziarului „Curierul Judiciar”, București, 1910
- Angheni S., *Clauza penală în dreptul civil și comercial*, Editura Oscar Print, București, 1996
- Angheni S., Volonciu M., Stoica C., *Drept comercial*, ed. a IV-a, Editura C.H. Beck, București, 2008, pp. 1-2.
- Baias F.-A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I. (coord.), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, ed. I, rev., Editura C.H. Beck, 2012
- Balcerowicz L., *Libertate și dezvoltare. Economia pieței libere*, Editura Compania, București, 2001
- Bardet H., Charveriat A., Beetschen A., Gouthiere B., *Les Holdings. Guide juridique et fiscal*, 4e édition, Editions Francis Lefebvre, Paris, 2007
- Băcanu I., *Capitalul social al societăților comerciale*, Editura Lumina Lex, București, 1999
- Bălan I.I., *Natura juridică a societății comerciale*, în *Dreptul*, nr. 11/2000
- Brăilean T., *Noua economie. Sfârșitul certitudinilor*, Editura Institutul European, Iași, 2001
- Cadariu-Lungu I.E., *Contractul de societate conform noului Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2014
- Căpățână O., *Societățile comerciale*, ed. a II-a, Editura Lumina Lex, București, 1996
- Cărpenaru S.D., Predoiu C., David S., Piperea Gh., *Societățile comerciale. Reglementare, doctrină, jurisprudență*, Editura All Beck, București, 2002
- Cărpenaru S.D., *Tratat de drept comercial român*, ed. a IV-a, actualizată, Editura Universul Juridic, București, 2014
- Cătană R. N., *Rolul justiției în funcționarea societăților comerciale*, Editura Lumina Lex, București, 2003
- Chifan G., *Asociația în participație*, în *Revista de drept comercial*, nr. 2/2005, p. 35;
- Cozian M., Viandier A., Deboissy F., *Droit de sociétés*, 20e Édition, Edition Litec, Paris, 2007
- Daigre J.-J., *La société unipersonnelle en droit français*, *Revue internationale de droit comparé*, Vol. 42 N°2, Avril-juin 1990
- Deak F., *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, Editura Universul Juridic, București, 2001
- Duțu M., *Asocierea în participațiune*, în *Juridica*, nr. 1/2000

- Flannigan R., *Joint Venture Theurgy*, în Canadian Business Law Journal, no. 3/2013
- Gheorghe C., *Structuri suprasocietare. Grupurile de societăți*, în Revista de drept comercial, nr. 3/2005
- Gheorghiu Gh., Clocotici D., *Delimitarea actelor de drept civil față de actele juridice cu caracter comercial (II)*, în Revista de drept comercial, nr. 7-8/1998, p. 38 și urm.
- Golub S., *Asocierea în participație - de la fiducia romană la struțo-cămila română...*, în Revista Romana de Drept al Afacerilor nr. 6/2020, pp. 83-114
- Hamangiu C., Georgean N., *Codul civil adnotat cu articolul corespunzător francez, italian și belgian. Cu doctrina franceză și română și jurisprudența de la 1868-1927*, vol. IX, Editura Librăriei „Universală” ALEALAY & Co., București, 1934
- Horvath A., *Modificări legislative aduse regimului juridic al asocierii în participațiune*, în Dreptul, nr. 3/2001
- Iancu Gh., *Drept constituțional și instituții politice*, ed. a III-a, Editura C.H. Beck, București, 2014, p. 269.
- Mihai D., *Asocierea în participațiune*, în Juridica, nr. 1/2000
- Muraru I., Tănăsescu E. S. (coord.), *Constituția României. Comentariu pe articole*, ed. a II-a, Editura C.H. Beck, București, 2008
- Pătulea V., *Patrimoniul societăților comerciale*, în Dreptul, nr. 12/1995
- Piperea Gh., *Societatea simplă: contract și entitate colectivă fără personalitate juridică*, în Bercea L., Bufan R., Catană R.N., (coord.), *Dreptul comercial la confluența a două coduri*, Editura Universul Juridic, București, 2013, pp. 13-15.
- Rebreanu V., *Asociațiunea în participațiune între tradiție și actualitate*, în Revista română de drept comercial, nr. 4 /1995
- Safta-Romano E., *Unele aspecte mai importante ale contractului de societate civilă*, în Dreptul, nr. 2/1992, pp. 26 și urm.
- Săuleanu L., *Asocierea în participațiune*, Editura Hamangiu, București, 2009
- Săuleanu L., *Elementele caracteristice ale asocierii în participație. Regimul fiscal*, în Revista de Științe Juridice nr. 1/2010.
- Săuleanu L., *Societatea cu răspundere limitată cu asociat unic*, în Revista Română de Dreptul Afacerilor nr. 1/2011
- Schiau I., *Contractul de asociere în participațiune*, în Revista de drept al afacerilor, nr. 3/2004
- Spasici C., *Societățile simple versus formele vecine acestora: asociațiile și fundațiile*, Revista Universul Juridic, nr. 11/2021
- Stănciulescu L., *Dreptul contractelor civile. Doctrină și jurisprudență*, ed. a III-a a rev. și ad., Editura Hamangiu, București, 2017
- Stegărescu V., *Considerații generale cu privire la teoria aparenței. Aplicații practice*, în Pandectele Române, nr. 5/2006
- Stegărescu V., *Societățile create de fapt*, în Dreptul nr. 3/2004, p. 51.
- Șăuleanu L., *Regimul juridic al aporurilor în cadrul contractului de asociere în participare*, în Revista de drept comercial, nr. 2/2002, p. 199 și urm.
- Ștefan C., Casandra E., *Asociația în participație*, în Revista de drept comercial, nr. 12/1998, p. 75 și urm.
- Terța I., *Asociația în participațiune. Reglementare. Noțiune. Jurisprudență. Comentariu critic*, în Revista română de drept comercial, nr. 10/1999, pp. 67-70.
- Toader C., *Drept civil. Contracte speciale*, ed. a III-a, Editura C.H. Beck, București, 2008
- Toma M., Țiclea Al., *Sisteme societare comerciale*, în Dreptul, nr. 5-6/1993
- Țândăreanu N., *Contractul de asociere în participațiune*, în Dreptul, nr. 5/1995
- Țiclea Al., Băbeanu N., *Constituirea asociațiilor familiale agricole*, în Revista de drept comercial, nr. 9/2004, pp. 31 și urm.

- Țiclea Al., Toma M., *Noțiunea, natura juridică și funcțiile societății comerciale*, în *Dreptul*, nr. 6/1992
- Țiclea I., *Grupurile de societăți în Franța*, în *Revista română de drept comercial*, nr. 6/2000
- Ungureanu O., Munteanu C., *Drept civil. Persoanele în reglementarea noului Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2013, pp. 315 și urm.
- Voica I., *Aspecte privind reglementarea întreprinderii unipersonale cu răspundere limitată (L'EURL) în dreptul francez*, în *Revista de Drept Comercial*, nr. 10/2006